

РОЗДІЛ V. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ

УДК 784.1+37.018:784.9(062.552)

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2025-2-21>

ХОРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ПРОСТІР СОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА КОЛЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ШКОЛЯРІВ

Дудик Р. В.

*кандидат мистецтвознавства, доктор філософії,
доцент кафедри методики музичного виховання та диригування
Навчально-науковий інститут мистецтв*

*Карпатського національного університету імені Василя Стефаника
вул. Української перемоги, 34А, Івано-Франківськ, Україна
orcid.org/0000-0001-7737-6688
romanadudyk@ukr.net*

Зваричук Ж. Й.

*кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри методики музичного виховання та диригування
Навчально-науковий інститут мистецтв*

*Карпатського національного університету імені Василя Стефаника
вул. Української перемоги, 34А, Івано-Франківськ, Україна
orcid.org/0000-0003-2552-7549
credoif@ukr.net*

Ключові слова: *хоровий
колектив, шкільне середовище,
емоційна компетентність,
творча взаємодія, мистецька
освіта.*

У статті розглянуто хорову діяльність як важливий чинник соціалізації школярів та формування їхньої здатності до колективної взаємодії. Акцентовано увагу на соціально-педагогічному потенціалі хору не лише як засобу художньо-естетичного виховання, а й як особливого соціокультурного середовища, у якому формуються міжособистісні навички, емоційна чутливість, взаємопідтримка, толерантність та здатність до співпраці. Доведено, що хорова діяльність не лише як художньо-естетична форма діяльності, а й інтегративна модель взаємодії, що сприяє розвитку комунікативної компетентності, згуртованості та позитивного соціального досвіду школярів. Зазначено, що участь у хоровому колективі сприяє розвитку в учнів почуття відповідальності за спільний результат, формує уміння слухати інших, домовлятися, дотримуватися дисципліни та поважати індивідуальність кожного учасника.

Увагу зосереджено на важливості створення в хорі безпечного психологічного клімату, що стимулює самовираження та сприяє гармонійному розвитку особистості. Окремо розглянуто хор як модель мікросоціуму, у якій діти отримують цінний досвід колективної взаємодії, адаптації до соціальних норм і спільної творчої діяльності. Обґрунтовано думку про те, що хорова практика в умовах загальноосвітньої школи може відігравати важливу роль у процесі соціалізації школярів, особливо в сучасному освітньому контексті, що потребує розвитку культури діалогу. Стаття доповнює сучасні педагогічні підходи до виховання засобами мистецтва, пропонуючи нові орієнтири для використання хорового мистецтва як простору соціокультурної інтеграції учнів у шкільному

середовищі; доповнює сучасні педагогічні уявлення про потенціал мистецтва як засобу формування соціально компетентної, активної та емоційно зрілої особистості.

CHORAL ACTIVITY AS A SPACE FOR SOCIALIZATION AND COLLECTIVE INTERACTION OF SCHOOL STUDENTS

Dudyk R. V.

*Candidate of Art History, Doctor of Philosophy,
Associate Professor at the Department of Methods of Music Education
and Conducting
Educational and Scientific Institute of Arts
of Vasyl Stefanyk Carpathian National University
Ukrainian victories str., 34A, Ivano-Frankivsk, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7737-6688
romanadudyk@ukr.net*

Zvarychuk Z. Y.

*Candidate of Art History,
Associate Professor at the Department of Methods of Music Education
and Conducting
Educational and Scientific Institute of Arts
of Vasyl Stefanyk Carpathian National University
Ukrainian victories str., 34A, Ivano-Frankivsk, Ukraine
orcid.org/0000-0003-2552-7549
credoif@ukr.net*

Key words: *choral group,
school environment, emotional
competence, creative
interaction, art education.*

The article considers choral activity as an important factor in the socialization of schoolchildren and the formation of their ability to collective interaction. The focus is on the socio-pedagogical potential of the choir not only as a means of artistic and aesthetic education, but also as a special socio-cultural environment in which interpersonal skills, emotional sensitivity, mutual support, tolerance and the ability to cooperate are formed. It is proved that choral activity is not only an artistic and aesthetic form of activity, but an integrative model of interaction that contributes to the development of communicative competence, cohesion and positive social experience of schoolchildren. It is noted that participation in a choral group contributes to the development of a sense of responsibility for a common result in students, forms the ability to listen to others, negotiate, observe discipline and respect the individuality of each participant. Attention is focused on the importance of creating a safe psychological climate in the choir that stimulates self-expression and contributes to the harmonious development of the personality. Separately, the choir is considered as a model of a micro-society, in which children gain valuable experience of collective interaction, adaptation to social norms and joint creative activity. The idea that choral practice in a comprehensive school can play an important role in the process of socialization of schoolchildren, especially in the modern educational context, which requires the development of a culture of dialogue, is substantiated.

The article complements modern pedagogical approaches to education through art, offering new guidelines for the use of choral art as a space for

У сучасному освітньому просторі важливим завданням є не лише забезпечення академічних знань, а й створення умов для гармонійного розвитку особистості учня. Одним з ефективних засобів такої цілісної освіти виступає хорова діяльність, яка поєднує естетичне виховання, розвиток музичних здібностей та формування соціальних навичок. Участь у шкільному хорі сприяє розвитку колективної відповідальності, взаєморозуміння, емоційної чутливості та самовираження, що особливо важливо в період активної соціалізації дітей та підлітків.

Хорова діяльність у школі виступає не лише як форма музичного навчання, а й як соціокультурний простір, у якому учні взаємодіють, навчаються працювати в колективі, розвивають комунікативні здібності та емоційний інтелект. У цьому контексті вона набуває особливого значення як засіб формування гуманістичних цінностей та виховання поваги до мистецтва.

Хорова діяльність як простір соціалізації та колективної взаємодії школярів надзвичайно актуальна, особливо у контексті сучасної школи, де важливу роль відіграє формування загальних навичок, зокрема комунікації, співпраці, емпатії.

У сучасному освітньому просторі шкільна хорова діяльність набуває нових змістів та форм: вона стає не лише засобом музичного розвитку, а й мистецьким видом формування соціальних та емоційної стійкості учнів. В умовах зростання потреби в колективній роботі, комунікації та підтримці психологічного добробуту школярів шкільний хор виступає важливою платформою для налагодження довірливих стосунків, міжособистісної взаємодії та виховання відповідального ставлення до колективної справи. Участь у хоровому колективі сприяє створенню спільноти, де кожен учень відчуває свою значущість і може реалізувати себе через творчість.

Постановка проблеми. Сучасна система освіти переживає активну трансформацію, що зумовлена потребою формувати не лише академічні знання, а й розвивати особистість дитини як цілісної, соціально адаптованої, здатної до співпраці та відповідального вибору. У цьому контексті особливої ваги набуває проблема соціалізації школярів – процесу залучення дитини до активного життя в колективі, формування вміння взаємодіяти, спілкуватися, співпереживати.

Одним із важливих засобів соціального розвитку учнів є музична діяльність, зокрема хоро-

вий спів, що поєднує у собі спільну творчу мету, чітке дотримання правил колективної роботи та розвиток емоційної чутливості. Хор – це не лише форма музичного ансамблю, а й соціокультурне середовище, у якому відбувається інтенсивна комунікація, формуються навички колективної взаємодії, толерантності, взаємоповаги.

В умовах викликів сьогодення (інформаційна перенасиченість, цифрова ізоляція, постпандемічні наслідки, воєнний стан) надзвичайно важливим є створення у школі живого простору спілкування та підтримки, де дитина відчуває себе частиною єдиного цілого. Хорова діяльність у цьому сенсі виступає не лише мистецькою практикою, а й засобом формування соціальних особливостей, необхідних для гармонійного розвитку особистості та подальшої інтеграції у суспільство.

Попри очевидні переваги хорової діяльності у практиці загальноосвітніх шкіл вона часто зводиться лише до технічного виконання репертуару або підготовки до святкових заходів, утрачаючи свій потенціал як середовище соціального розвитку дитини. Це зумовлює необхідність глибшого осмислення хорової роботи в педагогічному контексті – як простору, що сприяє формуванню соціально активної, емоційно зрілої та відповідальної особистості, здатної до ефективної взаємодії, співпраці та толерантного спілкування в умовах сучасного суспільства

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У контексті сучасних змін в освітньому процесі значну увагу приділено ролі мистецтва у формуванні важливих особливостей учнів, зокрема соціальних і громадянських. У працях українських і зарубіжних дослідників підкреслюється важливість колективної музичної діяльності як чинника соціалізації, формування навичок комунікації та взаємодії.

Зокрема, Галина Падалка [10], досліджуючи музичне виховання в загальноосвітній школі, акцентує на інтеграційній ролі музики як засобу формування гармонійної особистості, здатної до співпереживання й колективної творчості; Олександр Ростовський [13] у своїх працях підкреслює, що саме хорове виконавство сприяє становленню соціальної відповідальності, емоційної чуйності та почуття єдності у дітей.

У дослідженнях Людмили Масол (у контексті впровадження мистецької освітньої галузі в Новій українській школі) [9] наголошено на необхідності створення умов для індивідуально орієнто-

ваної взаємодії учнів через мистецтво, зокрема музику. Авторка розглядає спів як засіб не лише художнього, а й морального, емоційного та соціального розвитку.

Варто також зазначити, що в сучасній педагогічній науці посилюється інтерес до вивчення впливу мистецької діяльності на формування соціального капіталу учнівських колективів. Зокрема, дослідження І. Беха [1; 2], О.В. Єременко [3], Т.С. Кириленко [4], В.В. Рибалки [12] обґрунтовують значення колективної творчості як середовища морального становлення особистості та розвитку її здатності до співжиття у спільноті.

Проте, незважаючи на наявність ґрунтовних досліджень, питання реалізації потенціалу хорової діяльності саме як простору соціалізації школярів залишається недостатньо розробленим. Це відкриває перспективи для подальшого поглиблення теоретичних засад та пошуку ефективних педагогічних практик.

Вітчизняні науковці, педагоги наголошують, що саме в колективних видах музичної діяльності дитина отримує найсильніші соціально-емоційні враження. Це зумовлено необхідністю синхронізувати власні дії з іншими, прислухатися, поступатися, ділитися емоціями – усе це є основою успішної соціалізації.

Окрім того, хорова діяльність стимулює розвиток емоційного інтелекту, що є важливим складником соціальних особливостей. Під час спільного співу учні вчаться розпізнавати емоційний настрій музики, виражати його разом із колективом, узгоджувати свої внутрішні переживання з настроєм групи. Такий досвід сприяє формуванню емпатії, чутливості до інших та здатності до конструктивного діалогу.

Метою статті є з'ясування ролі хорової діяльності як чинника соціалізації школярів та аналіз ефективних педагогічних умов, що сприяють розвитку колективної взаємодії у хоровому колективі.

Хорова діяльність у школі розглядається не лише як форма художньо-естетичного виховання, а й як унікальний соціокультурний простір, що сприяє формуванню колективної ідентичності, розвитку навичок емоційної взаємодії, відповідальності, взаємодопоміжки та толерантності, тобто забезпечує повноцінну соціалізацію школяра в умовах освітньої спільноти, а саме:

- більшість підходів акцентує на художньому аспекті (спів, слух, ансамбль), тоді як тут хор розглядається через призму соціально-психологічної взаємодії;

- хор розглядається як модель мікросуспільства, де учасники хору мають розподіл ролей, спільну мету, спільну відповідальність, що моделює реальні соціальні процеси;

- на відміну від традиційних підходів, які менше уваги приділяють емоційному клімату, стаття підкреслює роль хору як простору для емоційної підтримки та прийняття;

- творча взаємодія ефективніше формує соціальні навички, ніж звичайна групова діяльність без творчого елемента;

- хор об'єднує школярів із різними рівнями розвитку, робить його видом інклюзивної освіти та соціального згуртування.

Для досягнення цієї мети передбачено:

- охарактеризувати психолого-педагогічні аспекти хорової діяльності у шкільному середовищі;

- дослідити особливості взаємодії учасників хорового колективу;

- виокремити форми та методи, що сприяють розвитку соціальних навичок школярів у процесі хорової роботи.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Поняття соціалізації у педагогіці трактується як процес засвоєння індивідом соціального досвіду, норм та цінностей, необхідних для повноцінного життя у суспільстві. У шкільному віці цей процес є надзвичайно динамічним, оскільки дитина активно формує своє «Я» у взаємодії з ровесниками та дорослими. Особливої ролі у цьому процесі набувають види діяльності, що мають комунікативну та кооперативну природу. Серед них чільне місце посідає хорова музична діяльність.

Із позиції музичної педагогіки хор розглядається як форма колективної творчості, що передбачає взаємозалежність учасників, постійну слухову взаємодію, підпорядкування єдиній художній меті. У процесі спільного музикування розвиваються навички колективної роботи, взаємодопоміжки, толерантності, а також формується здатність до рефлексії власної ролі в колективі.

Таким чином, із теоретичного погляду хорова діяльність є не лише естетичним, а й глибоко соціальним феноменом, що поєднує у собі елементи виховання, навчання та розвитку особистості в колективі.

У сучасному освітньому процесі соціалізація розглядається як одна з провідних цілей виховання поряд із формуванням світогляду, моральних переконань та патріотизму. Соціалізована особистість – це не лише носій знань, а й громадянин, здатний жити і діяти у колективі, приймати спільні рішення, будувати взаємини, дотримуватися соціальних норм та правил.

Соціалізація школярів – це складний і багатоаспектний процес, який включає:

- формування у дитини уявлень про соціальні ролі;

- засвоєння норм міжособистісного спілкування;

- розвиток умінь взаємодіяти, домовлятися, розв'язувати конфлікти;
- поступовий перехід від егоцентризму до здатності враховувати потреби інших.

Одним з основних завдань Нової української школи є виховання відповідального, комунікабельного, креативного учня, готового працювати в колективі, співпрацювати й приймати іншу думку. Це неможливо реалізувати лише через традиційне навчання – важливо створити середовище, у якому дитина може діяти разом з іншими, переживати спільний досвід, долати труднощі у взаємодії, відчувати підтримку та довіру.

Соціалізація у шкільному віці відбувається найефективніше через форми колективної творчої діяльності, зокрема мистецькі, які мають яскраво виражений емоційно-комунікативний характер. Саме тут дитина вчиться не лише говорити, а й слухати, не лише діяти, а й узгоджувати свої дії з іншими. Тому виховний потенціал таких практик, як хорова діяльність, є винятково важливим для формування соціально зрілої особистості.

Музичне мистецтво завжди відігравало важливу роль у формуванні духовного світу особистості, її емоційної сфери, здатності до співпереживання й комунікації. У шкільній практиці саме музичні заняття, а особливо хорова діяльність, створюють природні умови для формування соціальних навичок, які сьогодні вважаються ключовими для успішної життєвої реалізації.

На відміну від індивідуального співу хоровий спів передбачає колективну взаємодію, координацію, спільну відповідальність за результат. Учні не просто навчаються інтонаційної точності чи ритмічної чіткості – вони навчаються чути інших, підлаштовуватися, утримувати баланс між власним звучанням та звучанням колективу. Це формує:

- 1) емпатію – здатність відчувати настрій і стан інших;
- 2) комунікативність – уміння вступати в діалог, слухати, бути почутим;
- 3) відповідальність – за власну партію і за цілісне виконання твору;
- 4) дисциплінованість – дотримання ритму, темпу, динаміки;
- 5) толерантність – прийняття різних голосів, ролей, індивідуальних особливостей учасників хору.

У процесі хорових занять також формуються навички неконфліктної співпраці, уміння допомогти слабшому, підтримати товариша, що має виняткову педагогічну цінність у формуванні згуртованого шкільного середовища.

Окрім того, хоровий колектив як мала соціальна група виконує функцію соціального моделювання. Тут дитина може реалізувати себе в

різних ролях: виконавця, ініціатора, організатора, соліста, координатора тощо. Участь у хорових проєктах, концертах, конкурсах дає можливість учням відчувати приналежність до спільної справи, навчитися діяти на результат і водночас поважати думку інших.

Таким чином, хорова діяльність – це не лише засіб художнього самовираження, а й ефективний засіб соціального виховання, що поєднує емоційне, когнітивне та поведінкове навчання в умовах колективної творчості.

Хорова діяльність у школі є не лише мистецькою, а й глибоко психологічною та педагогічною практикою, яка передбачає взаємодію між учасниками, розвиток емоційної чутливості та формування безпечного середовища для спільної творчості. Саме у цьому середовищі відбувається розвиток базових соціально-емоційних якостей, що є важливою умовою успішної соціалізації учнів.

Однією з важливих умов ефективного хорового навчання є психологічна довіра між учнями та керівником, а також між самими учасниками колективу. Довіра створює відчуття емоційної безпеки, дає змогу вільно висловлювати себе у співі, не боятися помилок, а головне – відкрито взаємодіяти з іншими. У хорі дитина вчиться приймати себе й інших, бути частиною спільної справи, де важливий кожен голос, кожне зусилля.

Хорове навчання також є простором для розвитку емпатії та співпереживання. Музика як емоційна мова дає змогу учням відчувати та передавати почуття, співпереживати змісту твору, один одному, слухачеві. Колективне виконання сприяє глибшому усвідомленню не лише музичного образу, а й емоційного стану партнерів по хору, що сприяє формуванню здатності до емоційної підтримки та прийняття.

Окрема увага у хоровій педагогіці надається формуванню навичок колективної роботи. Учні засвоюють правила взаємодії, розподілу ролей, відповідальності, навчання через спільну дію. Важливим чинником є взаємозалежність у досягненні результату: якість звучання хору залежить не лише від індивідуальної роботи, а й від злагодженості всіх голосів. Це виховує повагу до чужої праці, здатність працювати на спільний результат і відчувати себе частиною цілого.

Для вчителя музичного мистецтва важливо не лише навчити учнів співати, а й створити атмосферу довіри, емоційної відкритості, підтримки, де кожна дитина відчуває свої значущість і цінність. Саме така атмосфера формує здоровий мікроклімат у класі, підвищує самооцінку дітей, знижує рівень тривожності та сприяє гармонійному розвитку особистості.

Таким чином, психолого-педагогічні аспекти хорового навчання є основними у забезпеченні не лише художньо-естетичного, а й індивідуального та соціального розвитку школярів.

Роль учителя музичного мистецтва у процесі соціалізації школярів через хорову діяльність є надзвичайно важливою. Саме він створює умови, у яких учні не лише засвоюють художні знання та навички, а й формують уміння взаємодіяти, спілкуватися, довіряти та співпрацювати.

Сучасний освітній простір вимагає від педагога не лише фахових знань, а й здатності організовувати навчальний процес так, щоб він сприяв гармонійному розвитку особистості, її інтеграції у соціум. У цьому контексті хорова діяльність виступає як потужний засіб формування соціальних навичок учнів, зокрема вмінь співпрацювати, слухати іншого, приймати рішення в команді, розвивати емоційну чуйність.

Одним із важливих завдань учителя музичного мистецтва є створення безпечного емоційного простору, у якому кожен учень може відчувати себе значущим членом колективу. Практика підтверджує, що атмосфера довіри в колективі суттєво підвищує рівень самооцінки учнів і сприяє розвитку комунікативної компетентності.

До ефективних педагогічних стратегій належать:

1) організація діяльності на засадах співпраці (спільна підготовка до виступу, розподіл функцій та відповідальностей у хорі);

2) використання рефлексивних практик (обговорення емоцій після виконання творів, аналіз труднощів і досягнень);

3) запровадження елементів ігрової взаємодії та імпровізації, що активізують соціальну поведінку.

Особливу увагу слід приділяти формуванню навичок емоційного інтелекту. Через роботу над виразністю хорового звучання учні вчаться розпізнавати емоційні свої стани, передавати настрій твору, співпереживати його змісту, що є важливим для розвитку емпатії.

Також позитивний вплив має залучення школярів до позашкільних форм хорової практики (виступи, фестивалі, міжшкільні проекти), які розширюють соціальні зв'язки та розвивають почуття відповідальності перед спільнотою.

Отже, методично обґрунтована й емоційно підтримувальна хорова діяльність може стати важливим інструментом у реалізації соціально-виховної функції мистецької освіти. Її цінність полягає не лише у формуванні музичних умінь, а й у вихованні громадянина, здатного до відкритого діалогу, колективної праці та гуманістичних стосунків.

Надаємо кілька практичних рекомендацій, що допомагають ефективно реалізовувати соціалізуючий потенціал хору:

1. Створення психологічно безпечного простору.

На початку роботи з хором варто запровадити неформальні знайомства, вправи на довіру, взаємодопоміжку. Це допоможе знизити бар'єри, створити відкриту атмосферу для творчості. Варто формувати позитивне ставлення до помилки як до етапу навчання.

2. Постійне залучення всіх учасників.

Кожен учень має відчувати свою значущість у колективі. Учителю має дбати про рівномірну участь усіх співаків, заохочувати менш активних дітей до прояву ініціативи та підтримувати індивідуальне зростання кожного.

3. Ротація обов'язків та розвиток лідерських якостей.

Корисно вводити чергування у ролях, наприклад відповідальні за налаштування класу, репетиційний порядок, розспівки, мінісолісти. Це сприяє усвідомленню відповідальності, розвиває організаторські здібності та повагу до праці інших.

4. Групові музичні ігри та вправи на співпрацю.

Ритмічні ігри, естафети, імпровізаційні завдання та спів у малих групах розвивають комунікацію, слухання одне одного, колективне прийняття рішень і спільне вирішення завдань.

5. Рефлексія після занять.

Після репетиції чи виступу варто організовувати короткі бесіди-обговорення, де учні можуть поділитися емоціями, труднощами, досягненнями. Це розвиває навички аналізу спільної діяльності та стимулює емпатію.

6. Інтеграція з іншими шкільними подіями.

Участь у святах, шкільних театралізаціях, доброчинних акціях, спільних проєктах із батьками – це чудові можливості для розширення соціальних зв'язків і практичного застосування набутих навичок.

7. Підтримка емоційного інтелекту.

Варто включати твори з яскравим емоційним змістом, пропонувати учням аналізувати почуття, які вони відчують під час співу. Такі вправи формують здатність розуміти себе й інших.

Таким чином, професійно організована хорова діяльність здатна стати не лише мистецькою формою навчання, а й ефективною платформою для формування комунікаційної, емоційної та соціальної компетентності школярів. Успіх цього процесу значною мірою залежить від педагогічної майстерності, чутливості та креативності вчителя.

Для забезпечення успішної соціалізації школярів у процесі хорової діяльності необхідно дотримуватися певних педагогічних умов, які сприяють формуванню ефективної взаємодії у колективі.

Ці умови охоплюють як організаційно-методичні аспекти, так і психолого-педагогічні чинники, що впливають на динаміку міжособистісних стосунків у хоровому середовищі.

1. Створення атмосфери емоційної безпеки.

Ефективна взаємодія можлива лише в умовах психологічного комфорту. Учитель має формувати середовище, де кожен учасник хору відчуває себе прийнятим, важливим і здатним до самовираження. Як зазначає Т.С. Кириленко [4, с. 157], саме емоційна підтримка з боку вчителя є основою довіри та відкритості у дитячому колективі.

2. Діалогічний стиль спілкування.

Педагог має виступати не лише керівником, а й фасилітатором взаємодії: стимулювати обмін думками, слухати учнів, заохочувати ініціативу. Такий підхід розвиває демократичну культуру спілкування, формує повагу до позицій інших і навички конструктивної співпраці [5, с. 47–52].

3. Урахування індивідуальних особливостей учасників хору.

Хоровий колектив є неоднорідною групою за віковими, психологічними та виконавськими характеристиками. Диференційований підхід до учнів, адаптація репертуару та педагогічних вимог згідно з індивідуальними потребами сприяють гармонійному включенню всіх учасників у спільну діяльність.

4. Чітка організаційна структура хору.

Наявність внутрішньої ієрархії, розподілу функцій та ролей, визначення відповідальностей (наприклад, старший голос, відповідальний за інструменти тощо) забезпечують чіткість взаємодії та формують навички відповідальності, самоорганізації та лідерства.

5. Формування колективних цілей і мотивів.

Спільна постановка мети (підготовка до виступу, участь у конкурсі, створення авторського проєкту) сприяє згуртованості та внутрішній мотивації учасників. За словами Л. Кондратенко [6, с. 133–137], саме орієнтація на спільний результат розвиває у дітей почуття причетності до успіху колективу.

6. Рефлексивно-оцінна діяльність.

Регулярний аналіз виконаної роботи, обговорення труднощів і досягнень, розвиток вміння давати конструктивний зворотний зв'язок – важливі складники розвитку культури взаємодії. Цей компонент є також потужним інструментом формування навичок саморефлексії та емоційного інтелекту.

Таким чином, реалізація вищезазначених педагогічних умов сприяє не лише розвитку хорових навичок, а й становленню здорової соціально-психологічної атмосфери, що є основою для ефективної взаємодії у хоровому колективі та формування в учнів ціннісних орієнтирів колективного життя.

У процесі хорової роботи важливо не лише досягти художнього результату, а й створити умови для ефективної колективної взаємодії учасників. Це передбачає продуману організацію форм занять і застосування методів, які сприяють розвитку комунікативних, емоційних і кооперативних навичок у школярів.

Форми організації колективної взаємодії у хоровій діяльності школярів:

1. Колективне репетиційне заняття.

Є основною формою, у якій реалізується взаємодія хористів усіх голосових груп. Саме під час репетицій відбувається інтеграція індивідуальної та групової діяльності, вибудовується спільний музичний простір, формується навичка взаємного слухання [11, с. 58–62].

2. Групові заняття за голосовими партіями.

Організуються для глибшої роботи над специфікою кожного голосу. Водночас є платформою для тіснішої взаємодії у межах мікрогрупи: підтримки, навчання одне одного, лідерства та взаємної відповідальності.

3. Круглі столи, творчі обговорення, рефлексивні години.

Дають змогу учням висловлювати свої думки про музику, репертуар, взаємодію у колективі. Такі форми сприяють розвитку критичного мислення, емоційного інтелекту та культури діалогу [12].

4. Проєктна діяльність.

Включає підготовку тематичних концертів, презентацій, створення відеороликів. У процесі роботи учасники розподіляють ролі, планують, координують дії, що є ефективним засобом формування командної взаємодії.

5. Позаурочні форми (фестивалі, майстер-класи, спільні заходи).

Допомагають перенести досвід взаємодії на ширший соціальний контекст, сприяють згуртуванню колективу та міжшкільному співробітництву.

Методи, що сприяють колективній взаємодії у хоровій діяльності школярів:

1. Імітаційно-інтонаційний метод – передбачає слухання й повторення фраз, за яким учні вчать слідувати за іншими, працювати в унісон, зберігати ансамбль.

2. Метод взаємонавчання – старші або сильніші учасники допомагають слабшим, розвиваючи відповідальність і підтримку.

3. Метод емоційної інтерпретації – спонукає до колективного осмислення емоційного змісту твору, стимулюючи розвиток емпатії.

4. Дискусійно-аналізуючі методи – обговорення виконаного твору чи роботи хору в цілому дає змогу колективно усвідомлювати свої дії, аналізувати труднощі й досягнення.

Таким чином, цілеспрямоване поєднання різних форм та методів у процесі хорової роботи створює сприятливі умови для розбудови колективної взаємодії школярів, яка виходить за межі музичного мистецтва і формує навички, необхідні для життя у соціумі.

Подальші наукові пошуки можуть бути спрямовані на вивчення:

- впливу хорової діяльності на розвиток емоційного інтелекту школярів різного віку;
- особливостей соціалізації дітей з особливими освітніми потребами в хорових колективах;
- порівняльного аналізу ефективності хорової діяльності у звичайних та спеціалізованих мистецьких навчальних закладах;
- цифрових інструментів як засобу підтримки колективної взаємодії в умовах дистанційної чи змішаної форми навчання.

Висновки. Хорова діяльність у шкільному середовищі виступає не лише формою естетичного виховання, а й потужним засобом соціалізації та формування навичок колективної взаємодії. У процесі спільного музикування

школярі здобувають досвід емоційного співпереживання, розвитку комунікативної культури, відповідальності й взаємопідтримки.

Психолого-педагогічні особливості хорової практики: довіра, командна робота, взаємна увага створюють унікальний простір для безпечного самовираження та формування цінностей співіснування у колективі. Ефективність соціального впливу хорової діяльності значною мірою залежить від організаційно-методичних умов: створення психологічного комфорту, застосування діалогічних форм спілкування, рефлексивних і творчих методів, а також проектної співпраці.

У сучасному освітньому контексті, що орієнтований на формування важливих особливостей, зокрема соціальної, ініціативності, відповідальності та креативності, хор як форма мистецької комунікації відіграє важливу роль. Його інтегративний потенціал варто активніше використовувати в освітніх практиках, особливо в контексті трансформації педагогічних стратегій на гуманістичних засадах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І.Д. Компетентнісний підхід у сучасній освіті. <http://www.ipv.org.ua/content/56-2012-09-04-22-32-01.html>.
2. Бех І.Д. Соціогенез особистості як психологічна проблема. *Щоквартальний науково-практичний журнал*. 2000. № 1. 126 с.
3. Єременко О.В. Теорія і методика розвитку музичного сприймання в учнів основної школи : методичний посібник. Суми : Сум. держ. пед. ун-т, 2003. 141 с.
4. Кириленко Т.С. Психологія: емоційна сфера особистості : навчальний посібник. Київ : Либідь, 2007. 256 с.
5. Кириченко Н.М. Хорова діяльність як засіб формування соціальної компетентності підлітків. *Музична освіта*. 2019. № 1(28). С. 47–52.
6. Кондратенко Л.В. Педагогічні умови розвитку командної взаємодії в шкільному хоровому колективі. *Актуальні проблеми мистецької педагогіки*. Київ, 2021. С. 133–137.
7. Кондратенко Л.О., Максименко С.Д. Навчальні та поведінкові проблеми учнів початкової школи: короткий психологічний довідник-порадник педагога. Харків : Ранок, 2020. 48 с.
8. Кондратенко Л.О. Професійна рефлексія як засіб підвищення фахової компетентності педагога та саморозвитку : методичні рекомендації. Суми : НВВ КЗ СОШПО, 2022. 40 с.
9. Масол Л.М. Методика навчання мистецтва у початковій школі : посібник для вчителів. Харків : Ранок, 2006.
10. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва: теорія і методика викладання мистецьких дисциплін. Київ : Osvita Ukrainy, 2010. 156 с.
11. Прокопенко І.В. Колективна взаємодія в дитячому хоровому колективі: педагогічні умови формування. *Мистецька освіта і культура*. 2020. С. 58–62.
12. Рибалка В.В. Психологія розвитку творчої особистості : навчальний посібник. Київ : ІЗМН, 1996. 236 с.
13. Ростовський О.Я. Теорія і методика музичної освіти : навчально-методичний посібник. Тернопіль : Навчальна книга–Богдан, 2011. 640 с.

REFERENCES

1. Bekh I.D. Kompetentnisnyy pidkhid u suchasniy osviti [Elektronnyy resurs]. Rezhym dostupu: <http://www.ipv.org.ua/content/56-2012-09-04-22-32-01.html>. [Competency-based approach in modern education] [Electronic resource]. Access mode: <http://www.ipv.org.ua/content/56-2012-09-04-22-32-01.html>.
2. Bekh I.D. Sotsiohenez osobystosti yak psykholohichna problema [Sociogenesis of personality as a psychological problem]. *Quarterly scientific and practical journal*. Kharkiv: NTU «KhPI»: 2000. No. 1. 126 p.
3. Yermenko O.V. Teoriya ta metodyka rozvytku muzychnoho spryynyattya v uchniv pochatkovoyi shkoly: metodychnyy posibnyk [Theory and methods of developing musical perception in primary school students: methodical manual]. Sumy : Sumy State Pedagogical University, 2003. 141 p.
4. Kyrylenko T.S. Psychology: the emotional sphere of personality: a teaching aid [Psychology: emotional sphere of personality: textbook]. Kyiv: Lybid, 2007. 256 p.
5. Kyrychenko N.M. Khorova diyal'nist' yak zasib formuvannya sotsial'noyi kompetentnosti pidlitkiv [Choral activity as a means of forming social competence of adolescents]. *Musical education*. 1(28), 2019. pp. 47–52.
6. Kondratenko L.V. Pedahohichni umovy rozvytku komandnoyi vzayemodiyi u shkil'nomu khori. Aktual'ni problemy khudozhn'oyi pedahohiky [Pedagogical conditions for the development of team interaction in a school choir]. *Current problems of artistic pedagogy*. Kyiv, 2021. P. 133–137.
7. Kondratenko L.O., Maksymenko S.D. Osvitni ta povedinkovi problemy uchniv pochatkovoyi shkoly: korotkyy psykholohichnyy posibnyk-konsul'tant dlya vchytelya [Educational and behavioral problems of primary school students: a short psychological guide-advisor for a teacher]. Kharkiv: Ranok, 2020. 48 p.
8. Kondratenko L.O. Profesiyna refleksiya yak zasib pidvyshchennya profesiynoyi kompetentnosti ta samorozvytku vchytelya: metodyka ta rekomendatsiyi [Professional reflection as a means of increasing the professional competence of a teacher and self-development: method. recommendations]. Sumy : NVV KZ SOIPPO. 2022. 40 p.
9. Masol L.M. Metodyka vykladannya obrazotvorchoho mystetstva v pochatkoviy shkoli: Posibnyk dlya vchyteliv [Methods of teaching art in primary school: A guide for teachers]. Kharkiv : Vesta: Ranok Publishing House, 2006.
10. Padalka H.M. Khudozhnya pedahohika: teoriya ta metodyka vykladannya mystets'kykh dystsyplin [Art Pedagogy: Theory and Methods of Teaching Art Disciplines]. Kyiv: Osvita Ukraïny. 2010. 156 p.
11. Prokopenko I.V. Kolektyvna vzayemodiya v dytyachomu khori: pedahohichni umovy formuvannya [Collective interaction in a children's choir: pedagogical conditions of formation]. *Art Education and Culture*. 2020. P. 58–62.
12. Rybalka V.V. Psykholohiya rozvytku tvorchoyi osobystosti: pidruchnyk [Psychology of the development of creative personality: a textbook]. K.: IZMN, 1996. 236 p.
13. Rostovs'kyi O.Ya. Teoriya ta metodyka muzychnoho vykhovannya: navchal'no-metodychnyy posibnyk [Theory and methods of music education: teaching-methodical manual]. Ternopil: Educational book–Bogdan, 2011. 640 p.